

Для посилань: Пискун О.М. Дослідження стану художньо-конструкторської підготовки майбутніх вчителів трудового навчання. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 67: збірник. Чернігів: ЧДПУ, 2009. № 67. С. 90-94.

УДК 371.134

О.М. Пискун

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТОРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті представлені результати здійсненого авторкою емпіричного дослідження стану художньо-конструкторської підготовки майбутніх вчителів трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах: встановлено рівні сформованості у студентів спеціальної художньо-конструкторської компетенції та виявлено причини її незадовільного розвитку.

Ключові слова: *художньо-конструкторська компетенція, мотиваційна спрямованість, знання, уміння, навички, досвід.*

Постановка проблеми. До структури професійно-педагогічної компетентності вчителя трудового навчання органічно входить спеціальна художньо-конструкторська компетенція. Під художньо-конструкторською компетенцією майбутнього вчителя трудового навчання ми розуміємо інтегральну професійно-особистісну якість студента, що виражається сукупністю взаємопов'язаних ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок і мінімального досвіду художньо-конструкторської діяльності і дозволяє студентові самоактуалізувати себе під час вирішення реальних професійно-творчих задач, які виникатимуть у процесі навчання учнів художнього конструювання. Основними структурними компонентами означеної компетенції ми виділили такі: 1) її професійну обумовленість і соціальну значущість; 2) ціннісно-сміслові орієнтації студента та особистісну значущість; 3) психолого-педагогічні і спеціальні художньо-конструкторські знання, уміння і навички; 4) мінімально необхідний досвід

художньо-конструкторської діяльності, тобто застосування знань, умінь і навичок у реальних ситуаціях.

Початок розвитку художньо-конструкторської компетентності майбутнього вчителя закладається під час професійної підготовки у педагогічному ВНЗ. Саме тому **метою** даної статті стало емпіричне дослідження сформованості компонентів означеної компетенції у студентів випускних курсів – майбутніх вчителів трудового навчання, а також стану їхньої художньо-конструкторської підготовки в умовах педагогічного ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. З метою дослідження було застосовано комплекс емпіричних методів: анкетування, тестування, бесіди, спостереження, діагностичні письмові роботи, діагностичні і творчі завдання, вивчення результатів навчально-творчої діяльності студентів та успішності з навчальних дисциплін, метод експертних оцінок, а також методи якісної і кількісної обробки даних.

У дослідженні взяли участь студенти випускних (IV і V) курсів – майбутні вчителі трудового навчання – Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка і Прилуцького педагогічного коледжу імені І. Франка. Дослідження складалося з трьох етапів: I – пілотажне дослідження на невеликій кількості респондентів з метою відбору, уточнення і корекції арсеналу діагностичних засобів, перевірки і оцінки їх валідності; II – збір і накопичення емпіричних даних про показники сформованості художньо-конструкторської компетенції майбутніх учителів трудового навчання з достатньої кількості респондентів; III – обробка й аналіз даних та інтерпретація результатів.

Основними показниками, які підлягали вимірюванню, були мотиваційна спрямованість студентів на художньо-конструкторську діяльність, знання, уміння та навички з художнього конструювання, а також здатність використовувати їх у професійно-педагогічній діяльності. У таблиці 1 зведено показники, що підлягали вимірюванню, і відповідно до них – критерії оцінки.

Таблиця 1.

<i>Показники сформованості художньо-конструкторської компетенції майбутнього вчителя трудового навчання</i>	<i>Критерії оцінки</i>
1. Мотиваційна спрямованість на художньо-конструкторську діяльність: - спрямованість на професію вчителя трудового навчання; - інтерес до художньо-конструкторської діяльності; - усвідомлення професійно-соціальної значущості художньо-конструкторської діяльності; - усвідомлення особистісної значущості художньо-конструкторської діяльності; - прагнення вдосконалювати свої знання та вміння з художнього конструювання.	Ступінь розвитку спрямованості на професійно-педагогічну діяльність; наявність і частота прояву інтересу до художнього конструювання; глибина усвідомлення професійно-соціальної значущості художнього конструювання; характер особистісних смислів студента щодо художнього конструювання; наявність чи відсутність означених прагнень, їх сила і ступінь реалізації.
2. Спеціальні художньо-конструкторські знання.	Об'єм, глибина, міцність, повнота і системність знань.
3. Спеціальні художньо-конструкторські вміння і навички.	Дієвість знань, ступінь розвитку художньо-конструкторських умінь і навичок.
4. Здатність використовувати художньо-конструкторські знання і вміння у професійно-педагогічній діяльності.	Дієвість знань, ступінь розвитку загальнопедагогічних і методичних умінь.

Стисло представимо хід та основні результати дослідження по кожному показнику.

1. Спрямованість, як відомо, – одна з найістотніших сторін особистості, які характеризують її мотиваційну сферу. Вона є стрижнем структури особистості, стійкою системою домінуючих мотивів [5, с. 400-402]. У межах нашого дослідження важливою є ділова спрямованість, яка відображає мотиви, породжувані художньо-конструкторською діяльністю. Це передовсім інтерес до процесу діяльності, безкорисливе прагнення до опанування нових умінь та навичок.

Показники мотиваційної спрямованості вимірювались за допомогою анкети, спостережень за поведінкою студентів в художньо-конструкторській діяльності, індивідуальних бесід та аналізу успішності і продуктів художньо-конструкторської творчості студентів. Анкета була розроблена таким чином, щоб одночасно отримати уявлення про стан розвитку усіх п'яти показників. Вона мала в собі відкриті і закриті запитання (наприклад, такі: „Чи є у Вас бажання після закінчення університету працювати вчителем праці у школі? Чи потрібні вчителю праці знання і вміння з художнього конструювання? Якими видами художньо-конструкторської діяльності Ви займаєтеся? Чи намагаєтеся Ви розвивати свої художньо-конструкторські здібності? та ін.), питання на самооцінку студентами своїх образотворчих умінь, умінь з конструювання і моделювання, творчих здібностей, а також загальнопедагогічних і методичних умінь.

Індивідуальні бесіди зі студентами та спостереження за ними під час занять доповнили і збагатили отримані анкетні дані. Про зацікавленість студентів художнім конструюванням свідчила відвідуваність занять, стійка довільна увага до порушеної теми, кількість та якість (глибина) заданих запитань, прояв емоцій, активність у виконанні творчих завдань, особливості поведінки під час захисту своїх робіт, ставлення до продуктів своєї художньо-конструкторської творчості та навчання взагалі. Аналіз продуктів діяльності студентів та успішності з відповідних навчальних дисциплін дав можливість визначити не лише ступінь розвитку їхніх художньо-конструкторських і творчих здібностей, але й характер ставлення до

завдання, до навчальних предметів, особливості художньо-естетичних смаків та багатьох особистісних якостей. Байдужість до оцінки, недбало, неякісно, нашвидкуруч виконані роботи свідчили про низький рівень мотивації.

2. Для того, щоб перевірити об'єм, глибину (усвідомленість), повноту, системність і міцність знань з художнього конструювання у майбутніх вчителів трудового навчання, були проведені спеціально розроблені нами тестові і письмові діагностичні роботи з художнього конструювання та індивідуальні бесіди зі студентами. За результатами дослідження у переважної більшості респондентів рівень знань виявився низьким.

3. Ступінь розвитку спеціальних художньо-конструкторських умінь і навичок перевірявся за допомогою таких емпіричних методів: аналіз та експертна оцінка результатів навчально-трудової і творчої діяльності студентів, спеціальні діагностичні завдання і задачі, спостереження за поведінкою студентів у процесі діяльності, аналіз успішності з дисциплін, безпосередньо пов'язаних з художнім конструюванням, а також психодіагностичні тести і методики на виявлення особливостей розвитку інтелекту і творчої уяви студентів [2; 3; 4].

Експерти, в ролі яких виступили досвідчені викладачі, оцінили якість студентської навчально-творчої продукції за такими показниками: ступінь творчості (новизни), ступінь оригінальності, ступінь складності і трудомісткості роботи, ступінь розвитку у студентів технологічних умінь і навичок, якість виконання і оформлення роботи, ступінь естетичної виразності виробу. Прикро констатувати, що загальною тенденцією в усіх експертних оцінках виявилось те, що більшість студентських виробів є типовими, пропонуються викладачами і повторюються із року в рік.

Спеціальні діагностичні завдання і задачі, що були зібрані у різних авторів [1; 6 та ін.] і розроблені особисто нами, дали можливість перевірити ступінь розвитку у студентів таких якостей, як: композиційне і конструктивне мислення, здатність до абстрагування і схематизації, образотворчі навички, пам'ять на образи, евристично-логічні та евристично-інтуїтивні уміння,

володіння різними художньо-конструкторськими засобами, особливості естетичних смаків (наприклад, такі завдання: застосувати метод дизайнерської біоніки для створення нових оригінальних моделей канцелярського степлера; виконати робочий ескіз виробу з його творчого ескізу чи фотографії; намалювати по пам'яті швейну машинку; створити графічну композицію з цифр; стилізувати рослинну і тваринну природну форму; здійснити ергономічний аналіз стільця, на якому сидите; розробити форму групи предметів за стилістичними ознаками одного з них; перетворити плоску форму (паперову смужку) на об'ємну тощо).

За результатами дослідження для переважної більшості майбутніх вчителів трудового навчання характерні посередні образотворчі, композиційні і конструктивні здібності, середній рівень розвитку відповідних навичок, хоч ідея виконання завдання може бути оригінальною.

4. Здатність застосовувати художньо-конструкторські знання і вміння у професійно-педагогічній діяльності є визначальною у структурі художньо-конструкторської компетенції майбутнього вчителя трудового навчання і вимірюється ступенем розвитку загальнопедагогічних і методичних умінь. З метою дослідження цієї здатності проводилося спостереження за діяльністю студентів під час педагогічної практики, аналіз студентської документації з підпрактики, курсових і дипломних робіт, анкета і самооцінка.

За результатами самооцінки переважаюча більшість студентів вважають себе добре підготовленими до роботи в школі, високо оцінюють свої організаторські, дидактичні та методичні уміння. Проте, зрозуміло, що означені якості можуть сягнути високого рівня розвитку лише в процесі тривалої самостійної педагогічної діяльності. Провівши аналіз студентської документації з педагогічної практики та спостереження за практикантами під час проведення ними уроків, можемо констатувати, що, в цілому, студенти відповідально ставляться до своїх обов'язків і проводять уроки на задовільному рівні, однак, основними методами навчання обирають монологічні та репродуктивні, інколи погано володіють теоретичним навчальним матеріалом

і необхідними практичними навичками. У студентів-практикантів майже відсутній творчий підхід, відчувається сильне прагнення діяти за зразком, за чітким алгоритмом-планом, складеним викладачем або вчителем. Тому до високого рівня розвитку вимірюваної якості ми не віднесли жодного студента.

Висновки. Виявлення і дослідження усіх компонентів художньо-конструкторської компетенції у майбутніх вчителів трудового навчання дозволило встановити спільні риси у певних групах респондентів і охарактеризувати рівні сформованості означеної компетенції.

Так, про *низький рівень* розвитку художньо-конструкторської компетенції засвідчили стійкі низькі показники розвитку усіх або більшості її компонентів. Для студентів, віднесених нами до низького рівня, характерна загалом пасивна позиція щодо художньо-конструкторської діяльності. На тлі байдужого ставлення до неї (і, як правило, до обраної професії також), проявляються такі якості, як: примітивне, схематичне уявлення про місце і значення художнього конструювання у навчально-виховному процесі і у трудовій підготовці зокрема; значні прогалини у знаннях, безсистемність, неповнота, низький ступінь усвідомлення знань; недостатньо розвинені спеціальні художньо-конструкторські вміння і навички, а також педагогічні і методичні уміння; педагогічна діяльність таких студентів характеризується шаблонністю і одноманітністю. Естетичні і творчі потреби у цих студентів, як правило, слабо актуалізовані, звідси – підкреслено байдуже або негативне ставлення до краси предметного світу, відсутність прагнення творити її власноруч і навчати цьому учнів. Серед респондентів таких студентів – 33,1 %.

Переважну більшість майбутніх учителів трудового навчання, які взяли участь у дослідженні (52,4 %), ми віднесли до *середнього рівня* розвитку художньо-конструкторської компетенції. Для них характерним є в цілому позитивне ставлення до художнього конструювання, розуміння його значення у трудовому навчанні учнів і для власного розвитку. Знання з художнього конструювання у таких студентів, як правило, неповні, які вони використовують епізодично, неефективно. Художньо-конструкторські уміння

і навички розвинуті краще, у деяких студентів – дуже добре, особливо, володіння технологічними прийомами й операціями. Вироби студентів переважно типові, середньої складності, якісно або посередньо оформлені, середнього або високого рівня естетичної виразності. У педагогічній діяльності надається перевага традиційним підходам, діям за усталеними зразками. У нестандартних навчальних ситуаціях, пов'язаних з художнім конструюванням, такі студенти відчувають труднощі. Ініціативність і творчість у них проявляються рідко, епізодично, невпевнено.

Про *високий рівень* розвитку художньо-конструкторської компетенції у студентів – майбутніх вчителів, які тільки-но починають свій професійний шлях, можна говорити лише умовно. Такий рівень розвитку, скоріше, можна розглядати як найбільш вигідну стартову позицію для ефективного подальшого особистісного і професійного росту. Він характеризується яскраво вираженим активно-позитивним ставленням студента до художньо-конструкторської діяльності і прагненням використовувати свої знання і вміння з художнього конструювання у професійно-педагогічній діяльності. Такі студенти добре усвідомлюють місце і значення художнього конструювання у загальнокультурному контексті, у розвитку учнів і самих себе. Вони можуть володіти не достатньо повними і систематизованими теоретичними знаннями, натомість мати високі чи достатні показники рівня розвитку практичних умінь і навичок, хороші показники розвитку мислення, уяви, образної пам'яті. Високо розвинені естетичні і творчі потреби у таких студентів не залишають їх байдужими: вони постійно активні у творенні краси, цілеспрямовані, прагнуть до творчого застосування своїх знань і вмінь, не задовольняються отриманим результатом. Їхні вироби вирізняються з-поміж інших оригінальністю, складністю (складаються з багатьох елементів, трудомісткі), високою якістю виконання і оформлення, естетичною виразністю. У педагогічній діяльності вони часто використовують свої художньо-конструкторські знання, вміння і навички, інколи – на інтуїтивному рівні, мають хороші педагогічні здібності,

намагаються ухилятися від стереотипів діяльності, творчо підходити до своїх професійно-педагогічних обов'язків.

Високий рівень розвитку художньо-конструкторської компетенції мають, на жаль, невелика частина студентів, як правило, 1-3 студенти в академічній групі, що складає 14,5 % від загальної кількості респондентів.

Як видно, отримані результати засвідчили недостатній рівень сформованості компонентів художньо-конструкторської компетенції у майбутніх вчителів трудового навчання і виявили протиріччя між сучасними вимогами до професійно-педагогічної підготовки вчителів трудового навчання і реальним станом цієї підготовки.

У ході розслідування (аналізу змісту професійної підготовки вчителів трудового навчання, вивчення і аналізу стану навчально-методичної і матеріальної бази, відвідування занять і аналізу їх проведення, спостережень, бесід та інтерв'ювання викладачів і студентів) були встановлені зовнішні (що криються в організації навчального процесу) і внутрішні (що пов'язані з психологічними якостями викладачів і студентів) причини незадовільної художньо-конструкторської підготовки майбутніх вчителів трудового навчання в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Зовнішніми причинами були визначені такі: відсутність цілеспрямованої системи підготовки студентів до художньо-конструкторської діяльності в педагогічному ВНЗ; невдала логіка побудови змісту спеціальних дисциплін художньо-конструкторського спрямування; незадовільний стан засобів навчання (відсутність підручників, методичних і наочних посібників з художнього конструювання для вчителів трудового навчання, слабка матеріально-технічна база); недостатня майстерність викладачів у створенні атмосфери творчої співпраці на заняттях, застосування невідповідних форм і методів навчання.

Внутрішніми причинами вважаємо: невідповідність інтелектуальних, емоційно-вольових, креативних якостей для продуктивної художньо-конструкторської діяльності, як у студентів, так і у викладачів;

недооцінювання значення художнього конструювання у професійній підготовці вчителя трудового навчання, як з боку викладачів, так і з боку студентів; психологічні бар'єри творчості, що проявляються у навчально-творчій діяльності, як у студентів, так і у викладачів.

Усі зроблені висновки спонукають до пошуку, розробки і впровадження у практику більш ефективних методик і технологій навчання художнього конструювання майбутніх вчителів трудового навчання.

O.M. Pyskun

RESEARCH OF THE STATE OF DESIGNER TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGY

The article deals with the results of carried out by an author empiric research of the state of designer training of future teachers of the technology in higher pedagogical educational establishments: the levels of formed of the special designer competence at the students are set and the reasons of its unsatisfactory development are exposed.

Keywords: *designer competence, motivation orientation, knowledge, ability, skills, experience.*

Література:

1. Волкотруб И. Т. Основы художественного конструирования : учебн. для сред. спец. заведений. – 2-е изд.; перераб. и доп. / И. Т. Волкотруб. – К. : Выща школа, 1988. – 191 с.
2. Зиверт Х. Ваш коэффициент интеллекта. Тесты. – 2-е изд. / Х. Зиверт ; пер. с нем. – М. : АО „Интеэксперт”, 1998. – 143 с.
3. Пашукова Т. І. Практикум із загальної психології / [Т. І. Пашукова, А. І. Допіра, Г. В. Дьяконов] ; за ред. Т. І. Пашукової. – К. : Т-во „Знання”, КОО, 2000. – 204 с.
4. Практикум по возрастной психологии : учеб. пособие / под ред. Л. А. Головей, Е. Ф. Рыбалко. – СПб. : Речь, 2002. – 694 с.
5. Психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закладів – 3-тє вид. стереотип. / [Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.] ; за ред. Ю. Л. Трофімова. – К. : Либідь, 2001. – 560 с.
6. Трофімчук В. Задачі з елементами дизайну для художньо–конструкторської діяльності / В. Трофімчук // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2007. – № 1. – С. 29–34.